

ОСНОВНІ ТРУДНОЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ

Нікольченко Т. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської філології та перекладу
Маріупольський державний університет
пр. Будівельників, 129, Маріуполь, Донецька область, Україна
orcid.org/0000-0003-0511-9695
tamaranikolcenko@gmail.com*

Лук'янець К. С.

*студентка II курсу магістратури факультету грецької філології та перекладу
Маріупольський державний університет
пр. Будівельників, 129, Маріуполь, Донецька область, Україна
orcid.org/0000-0002-6657-2939
q0721m@meta.ua*

Ключові слова: *художній переклад, поетичний переклад, перекладність, неперекладність, перекладацький прийом.*

У статті розглянуто можливість віршованих перекладів з української мови російською. Для цього проаналізовано аматорський переклад вірша сучасного українського автора Сергія Жадана. Адже стиль художньої літератури – це функціональний стиль, який обслуговує етичну сферу спілкування, основна мета якого – освоєння світу за законами краси, задоволення естетичних потреб як автора художнього твору, так і читача, естетичний вплив на читача за допомогою художніх образів.

Художній стиль відрізняється від інших функціональних стилів тим, що в ньому використовуються мовні засоби всіх інших стилів, проте ці засоби виступають тут у змінній функції – естетичній. Художній переклад – це не тільки переказ твору з однієї мови на іншу, але і «перетворення» його з однієї національної культури на іншу. Не всякий перекладач легко здатний передати всю красу творів, створених іншою мовою. Між оригінальним твором і перекладним текстом лежить складна багатомірна праця перекладача, сутність якої довгі роки залишається предметом суперечок і дискусій у теорії перекладу. Поетичний переклад і, зокрема, проблема принципової перекладності / неперекладності поетичного перекладу, прийомів і способів досягнення еквівалентності поетичного перекладу також є важливим і актуальним питанням серед перекладачів вже не одне століття, яке активно розробляється на даному етапі розвитку перекладознавства.

Метою дослідження є з'ясування ступеня адекватності обраних перекладних текстів оригінальному віршу та їх порівняльний аналіз, автори роботи намагаються відповісти на питання, чи можливий поетичний переклад і якщо можливий, то чи є перекладач просто транслятором, чи все ж таки створює принципово новий твір, кардинально відмінний від твору оригінального. Як відомо, існує чимало поглядів на це питання. Одні вчені вважають поетичний переклад неможливим, натомість інші називають поетичний переклад не просто перекладом, а новим твором мовою перекладу. Тобто, на думку останніх, перекладач не просто транслятор, але і творець принципово нового твору. У цьому дослідженні автори саме намагаються відповісти на це питання: чи можливий поетичний переклад.

MAIN DIFFICULTIES AND FEATURES OF TRANSLATION OF ARTISTIC POETRY TEXT

Nikolchenko T. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Slavic Philology and Translation
Mariupol State University
Budivelnikiv ave., 129, Mariupol, Donetsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0511-9695
tamaranikolcenko@gmail.com*

Luk'yanecz' K. S.

*Master's Student of the 2nd year at the Faculty of Greek Philology and Translation
Mariupol State University
Budivelnikiv ave., 129, Mariupol, Donetsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6657-2939
q0721m@meta.ua*

Key words: *literary translation, poetic translation, translatability, untranslatability, translation technique.*

The article considers the possibility of poetic translations from Ukrainian into Russian, analyzes the translation of a poem written by a modern Ukrainian author Sergij Zhadan. The literary style is a functional style that serves the ethical sphere of communication, the main purpose of which is to learn the world according to the laws of beauty, to satisfy the aesthetic needs of both the author of the literary work and the reader, and the aesthetic impact on the reader with the help of the literary images.

The literary style differs from other functional styles. It uses the linguistic means of all other styles, but these means appear here in a modified function – aesthetic. A literary translation is not only a translation of a work from one language into another, but also its “transformation” from one national culture to another. Not every translator is easily able to convey the beauty of works created in another language. Between the original work and the translated text lies the complex multidimensional work of the translator, the essence of which remains for many years the subject of controversy and discussion in the theory of translation. Poetic translation and, in particular, the problem of principle translatability / untranslatability of the poetic translation, techniques and methods for achieving equivalence of the poetic translation has also been an important and timely issue for the translators for more than a century, and is actively being developed at this stage of the development of translation.

Thus, the aim of the study is to determine the degree of adequacy of selected translated texts to the original poem and their comparative analysis, the authors try to answer the question of whether poetic translation is possible and if possible, whether the translator a new work, radically different from the original work. As you know there are many view points on this issue and there are two contrary ones. The one is that poetic translation is impossible at all and the other one is that poetic translation is not just a translation, but a new work in the language of translation, and the translator is not just a translator, but also the creator of a fundamentally new work. In this study, the authors try to answer the question if poetic translation is possible.

Постановка проблеми. Художній переклад – це не тільки переказ твору з однієї мови на іншу, але і «перетворення» його з однієї національної культури на іншу. Він відіграє велику роль в

обміні думками між різними народами і служить справі поширення скарбів світової культури. Завдяки художньому перекладу безліч людей осягають духовні багатства, культурні цінності, в тому

числі і літературні шедеври інших народів, тому що далеко не кожен може дозволити собі познайомитися зі значними творами інших культур в оригіналі. Безцінні твори художньої літератури стають доступні нам завдяки творчим зусиллям письменників-перекладачів.

Не всякий перекладач легко здатний передати всю красу творів, створених іншою мовою. Між оригінальним твором і перекладним текстом лежить складна багатовимірна праця перекладача, сутність якої довгі роки залишається предметом суперечок і дискусій у теорії перекладу. Зіставне вивчення текстів оригіналу і перекладу охоплює різні сторони їх формальної та змістової структури. Але основне питання теорії перекладу міститься у всебічному описі змістовних відносин між цими текстами, розкритті понять еквівалентності та адекватності перекладу. Передусім метою перекладача є відтворення змісту оригіналу. Це питання вже багато років активно розробляється в лінгвістиці такими вченими-мовознавцями, як Я.І. Рецкер, А.Д. Швейцер, В.Н. Комісаров, Л.К. Лагішев, Т.А. Казакова, В.С. Виноградов та багато інших [1]. Проблемами перекладу художнього твору займалися В.М. Россельс, В.В. Коптілов, Д. Дюришин, А. Попович та інші [2].

Поетичний переклад і, зокрема, проблема принципової перекладності / неперекладності поетичного тексту, прийомів і способів досягнення еквівалентності поетичного перекладу також є важливим і актуальним питанням серед перекладачів вже не одне століття, яка активно розробляється на даному етапі розвитку перекладознавства. Саме в цьому полягає **актуальність** нашого дослідження. Також актуальність цієї теми зумовлена відносною невивченістю деяких аспектів розглянутої проблеми та деякою невизначеністю щодо термінології перекладності, адекватності та еквівалентності художнього перекладу і, зокрема, поетичного перекладу.

Серед вчених-мовознавців панують такі дві протилежні думки щодо поетичного перекладу:

1) поетичний переклад неможливий;

2) поетичний переклад – це не просто переклад, а новий твір мовою перекладу, перекладач не просто транслятор, але і творець принципово нового твору.

У нашій роботі ми спробуємо відповісти на це питання: чи можливий поетичний переклад? Якщо можливий, то чи є перекладач просто транслятором чи все ж таки створює принципово новий твір, кардинально відмінний від твору оригінального.

Об'єктом нашого дослідження є проблема принципової перекладності / неперекладності поетичних текстів. **Предметом** дослідження виступає вербально-смісловий рівень оригінальних і перекладних текстів.

Матеріалом дослідження слугував аматорський варіант перекладу вірша Сергія Жадана «За хвилину до того, як випаде дощ...».

Метою дослідження є з'ясування ступеня адекватності обраних перекладних текстів оригінальному віршу та їх порівняльний аналіз. При цьому розв'язуватимуться такі **завдання**: 1. Визначити основні ознаки художнього (поетичного) тексту на основі наявних досліджень. 2. Проаналізувати основні вимоги, що пред'являються до художнього перекладу, зокрема поетичного. 3. Розглянути проблему перекладності / неперекладності поетичних текстів у теорії перекладу. 4. Встановити розбіжності у мовній формі оригінальних і перекладних текстів і оцінити правомірність перекладацьких замінів, трансформацій, компенсацій певних втрат під час перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чи можливий українсько-російський поетичний переклад? Для того щоб довести і можливість, і формальну еквівалентність, і достатньо високий ступінь адекватності віршованих перекладів з української мови російською, розглянемо варіант аматорського перекладу вірша Сергія Жадана «За хвилину до того, як випаде дощ...».

Одним із ключових питань сучасного циклу перекладацьких дисциплін від теорії до дидактики і критики перекладу є методологія зіставного аналізу оригіналу й новотвору. Вироблення критеріїв якісного перекладацького аналізу традиційно привертало увагу дослідників з моменту становлення перекладознавства як самостійної наукової дисципліни. Починаючи з другої половини ХХ століття перекладознавство набуває міждисциплінарного характеру і значно розширює свій категоріальний апарат та перекладацько-аналітичний інструментарій. Так, чітко розмежовуються два напрями розгляду перекладних текстів: з одного боку, це лінгвостилістичний підхід, який включає суто мовний аналіз оригіналу і перекладу із залученням лінгвістичних методів дослідження; з іншого боку, інтерпретаційно-культурологічний підхід, який орієнтується на макросистему перекладу в контексті цільової культури, історії, літератури, враховуючи при цьому особливості індивідуального стилю перекладача [4, с. 185].

Два згаданих підходи певною мірою можна ототожнити із відомими аспектами аналізу та оцінки якості перекладу: лінгвістичним і літературознавчим. Конфлікт між лінгвістичним і літературознавчим методами дослідження новотвору набуває особливої актуальності в царині художнього, зокрема поетичного, перекладу. Саме в галузі поетичного перекладу існує необхідність створення окремої методології зіставного дослідження оригінального і перекладного текстів, яка б синтезувала центральні положення обох методів і усунула протиріччя між ними [3].

Т. Шмігер у монографії «Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя» схематично окреслює об'єкти і методи дослідження перекладного тексту в межах інтерпретаційно-культурологічного та лінгвостилістичного підходів [4, с. 195]. Так, інтерпретаційно-культурологічний підхід

включає розгляд ідей та образів у системі твору, автора чи літературної традиції; вивчення перекладацького контексту, перекладацького циклу (за концепцією М. Новикової); дослідження перекладу в системі цільової літератури і культури. Лінгвостилістичний підхід передбачає зіставлення першотвору з одним чи кількома перекладами; аналіз відтворення мовних засобів оригіналу в новотворі, зокрема стилістичних елементів образності й наочності, просодійних, лексичних, граматичних, композиційних особливостей вихідного тексту. Лінгвостилістичний підхід охоплює широкий спектр можливих методів проведення аналізу, серед яких структурний метод зі своїми підвидами опозиційного, компонентного, дистрибутивного й трансформаційного аналізу, контекстуальний, семантико-синтаксичний аналіз, а також кількісні методи зіставного дослідження [4].

На нашу думку, перекладознавчий аналіз поетичного тексту варто здійснювати з урахуванням здобутків обох конкуруючих методів, оскільки відтворення ідейного та концептуально-естетичного змісту оригіналу (об'єкт культурологічного аналізу) є невіддільним від мовної форми його реалізації у перекладі (об'єкт лінгвостилістичного аналізу). Адже, як слушно зауважував О. Чередниченко ще у 80-х роках минулого століття, «принцип синтезуючого аналізу передбачає підхід до поетичного твору як до макрообразу, який має багатоярусну структуру» [3, с. 8].

Будь-який порівняльний аналіз, в тому числі перекладознавчий розгляд поетичного тексту, повинен мати чіткі критерії зіставлення оригіналу і перекладу. Для пропонованого дослідження ми обрали традиційні для перекладознавства критерії оцінки якості перекладу: категорії адекватності та еквівалентності. Оригінальний вірш:

Сергій Жадан

За хвилину до того, як випаде дощ...

*За хвилину до того, як випаде дощ,
ти відчуєш, як шкіра вібрає під тиском
ще не випалих крапель, що ляжуть уздовж
твого тіла і враз його стиснуть.
Так легкі голуби, на вулицях кинуті,
відчувають смак їжі за мить до годівлі,
так солдат, що за хвилю повинен загинути,
відчуває деформації у власному тілі.
Сміх, що має до мене на завтра прийти,
розпізнаю сьогодні поміж плачу я.
За хвилину до того, як з'явишся ти, –
я тебе передчую.*

Розглянемо оригінальний вірш та його переклад за наступною схемою:

1. Зіставимо формальну структуру перекладу з оригіналом (збереження віршованого розміру, рими, звукопису тощо).

2. Детально проаналізуємо збіги чи розбіжності у смисловій структурі.

3. Виявимо перекладацькі втрати / компенсації під час перекладу.

4. За наявності помилок чи перекладацьких труднощів запропонуємо власні варіанти вирішення проблеми.

У перекладі збережено оригінальний віршований розмір та риму, слід лише зауважити, що в оригінальному вірші римування abab, а у перекладі у третьому чотиривірші не бачимо римування 1 та 3 рядків.

Проаналізуємо детально кожний чотиривірш:

*За минуту пред тем, как закапает дождь,
Ты почувствуешь: кожу трясёт под давлением
Ещё призрачных капель, что вызвали дрожь
И на теле оставили прикосновение.*

У цьому чотиривірші у першому рядку немає ні формальних, ні змістових змін, у другому рядку перекладачеві довелося усунути «як» з оригіналу, але на змісті цей факт не відобразився; перекладачеві, щоб зберегти ритм та розмір, довелося також у другому рядку замінити об'єкт та суб'єкт дії, в оригінальному вірші «шкіра» є діячем, оскільки здійснює дію, «вібрає», а у перекладі читаємо «кожу трясет», тобто вона є суб'єктом.

Третій та четвертий рядки зазнали суттєвих змін. Вважаємо, що перекладачеві вдалося влучно замінити «не випалих крапель» на «призрачных капель», маємо справу із смисловим розвитком, при цьому у перекладі більш влучно передано авторський зміст щодо того, що краплі ще не з'явилися, в оригіналі не маємо такої метафори, як у перекладі. Щодо четвертого рядку, то в оригіналі маємо більш сильну фразу про те, що краплі стиснуть тіло, ніж перекладне «оставили прикосновение», але цей вислів компенсується більш експресивним «вызвали дрожь» ніж «ляжуть уздовж», отже, вважаємо, що у першому чотиривірші перекладачеві вдалося зберегти усю метафоричність, компенсувати втрати під час перекладу і навіть додати більш образних порівнянь.

Розглянемо другий чотиривірш:

*Так пернатые птицы, любители хлеба,
Ощущают вкус крошек, что будут в кормушке,
Так солдат, участь чья уготована небом,
Ощущает дыхание смерти в макушке.*

У першому рядку маємо генералізацію, «легкі голуби» змінено на «пернатые птицы». Зовсім опущено перекладачем «на вулицях кинуті» і замінено на «любители хлеба». Така заміна не може вважатися достатньо адекватною, оскільки її здійснено лише для того, щоб зберегти риму і ритм оригіналу. У другому рядку достатньо точно передано зміст оригіналу, тут, навпаки, більш широке поняття «їжа» замінено на більш вузьке «крошек», і навіть маємо додавання «что будут в кормушке» замість «за мить до годівлі», що, на нашу думку, є адекватною заміною для збереження ритму оригіналу, рими тощо.

Третій та четвертий рядки проаналізуємо разом. Вважаємо, що тут у перекладі використано більш образні порівняння, ніж у тексті оригіналу.

У третьому рядку маємо у перекладі «участь чья уготована небом», і це метафора, що якраз і

означає те, що маємо в оригіналі: «що за хвилю повинен загинути», але в оригіналі такого метафоричного переносу немає.

Щодо четвертого рядку, маємо і в оригіналі метафоричний перенос про «деформації у власному тілі», і у перекладі «ощущает дыхание смерти в макушке». Не можна вважати цю заміну справжнім перекладом, але це вираження оригінального змісту цілком вважаємо виправданим, а, отже, і переклад цілком адекватним, оскільки зміст висловлювання переданий повністю. Усі втрати, що відбулися під час перекладу, перекладачеві вдалося компенсувати.

Розглянемо третій, останній чотиривірш:

*Смех, который на завтра планирован,
Я сегодня сквозь слёзы услышу,
За минуту до нашей встречи,
Я уже тебя, друг мой, предвижу.*

Перший рядок передано максимально близько до оригіналу. Під час поетичного перекладу неможливий буквальный переклад, тому вважаємо, що перший рядок передано майже буквально. Як було зазначено вище, він не має рими з третім рядком, як у оригінальному тексті. Таку ж ситуацію бачимо і з другим рядком: він переданий не буквально, однак максимально наближений до оригіналу за змістом. Отже, вважаємо переклад адекватним. Щодо третього рядка, то в ньому замінено дієслово «з'явився» на іменник «встречи».

Отже, усі названі вище перекладацькі заміни та трансформації вважаємо адекватними та вдалимими, їх було застосовано для того, щоб максимально точно передати зміст оригінального вірша, при цьому не могла не постраждати його формальна структура, але всі перекладацькі втрати було компенсовано, додавання обґрунтовані. Загалом вірш передано з максимальним зближенням з оригіналом як за формальною, так і за змістовою структурою, тож вважаємо даний переклад достатньо еквівалентним оригінальному віршованому твору. Таким чином, переклад є адекватним.

Висновки і перспективи подальших розробок. На цей час лінгвістика тексту досягла значних успіхів у пізнанні законів побудови тексту. Цей факт пояснюється тим, що посилена увага до законів текстотворення в рамках окремого функціонального стилю в змозі відобразити особливі механізми текстотворення, що не виявляються під час узагальненого розгляду проблем побудови тексту, бо кожен тип певного тексту володіє своїми індивідуальними правилами та особливостями функціонування і побудови, деколи навіть відрізняється специфічною лексикою. Найбільш актуальним це питання представляється щодо поетичного тексту як особливого художнього жанру.

Найбільш прийнятним вважається тип перекладу поетичного тексту, що відтворює з можливою повнотою і точністю зміст і форму, оскільки саме такий тип вважається майже єдиною можливістю. Але зміст не може існувати до тих пір, поки

для нього не знайдена потрібна форма. Таким чином, під час перекладу поетичного тексту перекладачеві слід особливу увагу звернути на особливості віршування, знання і розуміння якого є ключовим моментом під час перекладу поезії.

Перекладач поезії повинен: зберегти розмір і стопність; зберегти каденцію і тип рими; відобразити звукопис; зберегти кількість і місце у вірші лексичних і синтаксичних повторів. Цим правилом ми користувалися, аналізуючи, наскільки перекладач впорався з передачею формальної сторони вірша. Крім того, під час перекладу віршів не домінують лише компоненти віршованої форми. У цю складну форму вкладено не менш складний зміст, виражений сплетінням багатопланових образів, які у кожного поета і в кожному творі складаються в свою систему, і, безсумнівно, перекладач зобов'язаний передати і цю образну систему поетичного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Латышев Л.К. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы её достижения. Москва : Просвещение, 1991. 248 с.
2. Чепурна О. Лінгвостилістичні аспекти перекладу текстів художньої літератури. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови.* 2014. Вип. 22. С. 176–180
3. Череди́ченко О.І. Теоретичні основи удосконалення практики перекладу та двомовної лексикографії : (комплексна наукова тема). *Теория и практика перевода.* Київ, 1987. Вип. 14. С. 3–13.
4. Шміґер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. Київ : Смолоскип, 2009. 342 с.

REFERENCES

1. Latyshev, L.K. (1991) Translation course: translation equivalence and ways to achieve it [Kurs perevoda: Ekvivalentnost perevoda i sposoby eyo dostizheniya]. Moscow : Prosveshenie, 248 p.
2. Chepurna, O. (2014) Linguistic and stylistic aspects of translation of fiction texts [Lingvostylystychni aspekty' perekladu tekstiv xudozhn'oyi literatury']. *Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Seriya inozemni movy'*. Vol. 22. P. 176–180.
3. Cheredny'chenko, O.I. (1987) Theoretical bases of improvement of practice of translation and bilingual lexicography: (complex scientific theme). [Teorety'chni osnovy' udoskonalennya prakty'ky' perekladu ta dvomovnoyi leksy'kografiyi: (kompleksna naukova tema)]. *Teory'ya y' prakty'ka perevoda.* Ky'yiv, Vol. 14. P. 3–13.
4. Shmiger, T. (2009) History of Ukrainian translation studies of the XX century [Istoriya ukrayins'kogo perekladoznastva XX storichchya]. Kyiv : Smolosky'p, 342 p.